

DIDACTICA ISTORIEI. RECONSIDERĂRI. APROFUNDĂRI. NOI CONTRIBUȚII

DAN PRODAN*

Transformările intervenite în învățământul preuniversitar românesc (proiectare, organizare, desfășurare, finalizare, evaluare, management, interdisciplinaritate etc.) sunt strâns legate de reconsiderări și reformulări ale conceptelor teoretice de bază. Evoluția învățământului românesc de la tradițional la modern este determinată cauzal, printre altele, și de fundamentarea teoretică adecvată a elementelor și parametrilor schimbării.

Astfel de reconsiderări și reformulări, pe plan teoretic și practic, au caracterizat didacticile speciale ale diferitelor discipline de învățământ. Didactica istoriei nu putea face excepție de la această tendință înnoitoare.

Înseși conceptele fundamentale pedagogice au cunoscut o evoluție de structură, de sferă de cuprindere și de aplicabilitate caracterizată prin dezvoltarea de la clasic la modern. Astfel, didactica a fost definită, cu un sfert de secol în urmă, ca ramură a pedagogiei care studiază și fundamentează științific analiza, proiectarea, desfășurarea și evaluarea procesului de învățământ ca activitate de instruire și educare, relațiile educaționale dintre pedagog-elev/familie/comunitate locală; supranumită și didactica generală, ea este deschisă către înnoiri și extensii teoretice și aplicative¹.

Evoluția generală a societății, noile exigențe și forme ale educației au determinat lărgirea sferei teoretice și a orizontului aplicativ ale didacticii. Astfel, „didactica modernă încorporează întreaga sferă de cuprindere a didacticii clasice, extinzându-și conținutul prin includerea a noi teme, cum ar fi: didactica adulților, învățarea cu ajutorul mașinilor, instruirea și autoinstruirea asistate de calculator, utilizarea mijloacelor tehnice de instruire, programarea pedagogică, alte modalități de organizare a activităților instructiv-educative”², didactica copilului mic, a timpului liber, a profesiei, a orientării în carieră etc.³.

* Prof. dr. la Școala nr. 2 Botoșani și asociat la Universitatea „Petre Andrei” – Iași.

¹ Paul Popescu-Neveanu, *Didactică*, în idem, *Dicționar de psihologie*, Editura Albatros, București, 1978, pp. 198-199; Dumitru Salade (coordonator), *Didactica*, EDP, București, 1982, p. 9; Anghel Mihalache (coord.) și alții, *Dicționar de pedagogie*, EDP, București, 1979, pp. 128-129.

² Miron Ionescu, Ioan Radu (coordonatori), *Didactica modernă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001 (239 p.), pp. 23; 20-22; 27-30.

³ Horst Schaub, Karl G. Zenke, *Dicționar de pedagogie*, traducere de Rodica Neculau, consultant științific Constantin Cucuș, Editura Polirom, Iași, 2001, pp. 68-69.

În cadrul didacticii generale se particularizează didacticile speciale, al căror obiect de studiu este procesul predării-învățării diferitelor discipline școlare la numite niveluri educaționale (ciclurile primar, gimnazial, liceal). Didacticile speciale sunt numite și metodici ale disciplinelor de învățământ⁴. Ele sunt o simbioză între didactica generală și o anumită știință din patrimoniul cognitiv universal, finalitățile didactico-instructive reprezentând o latură dominantă a caracterului aplicativ al acestora⁵.

În ultimele decenii ale secolului trecut expresia „metodica istoriei” a fost mult mai utilizată decât didactica specială a istoriei”. În intervalul 1947-1999 au fost publicate în România 11 contribuții de „metodica predării istoriei”, traduceri din limba rusă sau studii proprii ale metodiștilor români⁶. Se părea că formula întâlnită în titlurile acestor lucrări a dobândit „drept de cetate” în pedagogia-didactica aplicativă românească. Dar pedagogia (cu ramura sa didactica generală – didactici speciale) nu este o știință imuabilă, închistată în structuri vechi, ci una „vie”, deschisă permanent la înnoiri și noi abordări, receptivă la comandamentele societății în domeniul educațional.

Primii pași ai înnoirilor în învățământul preuniversitar românesc și ai compatibilizării acestuia cu cel european au impus reconsiderări și reformulări la nivelul conceptelor operaționale. Ca urmare, propunerea unor cercetători ai fenomenului educațional de a se înlocui denumirea „metodica disciplinei” cu „didactica” acesteia a fost bine primită de cadrele didactice cu preocupări teoretice și practico-aplicative în domeniu. Astfel, în perioada 2000-2002 au fost elaborate și publicate mai multe didactici ale disciplinelor: geografie⁷, limba română⁸, istorie⁹, fizică¹⁰, matematică¹¹,

⁴ P. Popescu-Neveanu, *art. cit.*, p. 199; idem, *Metodică*, p. 447; Anghel Manolache (coord.), *op. cit.*, p. 129.

⁵ A. Manolache (coord.), *op. cit.*, pp. 289-290; H. Schaub, K. Zenke, *op. cit.*, p. 69.

⁶ Dan Prodan, *Metodica și metodicile predării istoriei în învățământul preuniversitar românesc*, în „SAI”, anul LXVI, 2001, București, p. 208, nota nr. 39; Ștefan Păun, *Didactica Istoriei*, Editura Corint, București, 2001, pp. 19, 22-23.

⁷ Nicolae Ilinca, *Didactica geografiei*, ed. I, 2000, ed. a II-a, 2002, 173, Editura Corint, București.

⁸ Alina Pamfil, *Didactica limbii și literaturii române. Gimnaziu*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 216 p. (o recenzie de Anton Ilinca, *Didactica lecturii*, în „Tribuna învățământului”, anul LIII, nr. 671 (2552)/2-8 decembrie 2002, București, p. 13); Ioan Șerdean, *Didactica limbii și literaturii române. Învățământul primar*, Ed. Corint, București, 2002, 214 p.

⁹ Călin Feleze I, *Didactica istoriei*, Ed. Presa universitară clujeană, Cluj-Napoca, 2000, 527 p.; Ștefan Păun, *Didactica istoriei*, Ed. Corint, București, 2001, 220 p.; o prezentare generală a acestor lucrări la Dan Prodan, *Noi lucrări de Didactica istoriei*, în „Mentor XXI”, an V, nr. 2(15), aprilie-iunie 2002, Botoșani, p. 4A.

¹⁰ Liliana Ciascai, *Didactica fizicii*, Ed. Corint, București, 2001, 142 p.; idem, *Pledoarie pentru didactica disciplinei*, în „Tribuna învățământului”, anul LIII, nr. 630(2511)/18-24 februarie 2002, București, p. 7.

¹¹ Florin Cârjan, *Didactica matematicii*, Ed. Corint, București, 2002, 216 p.

chimie¹². Altele așteaptă lumina tiparului. Editura bucureșteană „Corint” a inițiat chiar o colecție, „Didactica...”, cu apariții meritorii până acum. Sperăm, și de acum încolo!

Aceste reconsiderări și restructurări, percepute diferit de pedagogi-didacticieni, sunt în fond schimbări ale unghiului de abordare a unor realități concrete deja existente la noi, sau perceperea nuanțată a influențelor și noutăților în domeniu, de sorginte vest-europeană.

Cum am precizat deja, în domeniul Didacticii istoriei au fost publicate două contribuții. Prima¹³ a fost elaborată de universitarul clujean Călin Felezeu, fiind de fapt reeditarea lucrării sale din 1998¹⁴. Autorul a operat doar modificări mecanice (de ex.: înlocuirea sintagmei „metodica istoriei” cu „didactica istoriei”) și a adăugat o nouă anexă, nr. 4, despre „Cum se face un manual de istorie bun? Reflecții despre folosirea și scrierea de manuale de istorie în Europa”¹⁵. C. Felezeu nu a introdus în Didactica... sa reconsiderările teoretice atât de necesare în noul context conceptual de la începutul mileniului III, amânând pentru altă ediție sau contribuție prezentarea aportului școlii didactice clujene la dezvoltarea didacticii moderne istorice românești. Interesante sunt considerațiile autorului despre proiectarea, elaborarea, prezentarea și utilizarea unui eficient manual de istorie, problemă actuală și deschisă diferitelor abordări teoretice și modalități practice de realizare.

Mai interesantă conceptual și reflectând noile mutații din domeniul Curriculumului național – disciplina istorie produse după 1999 este lucrarea lui Ștefan Păun¹⁶. Autorul a asigurat o bună și necesară fundamentare teoretică contribuției sale, redefinind conceptele „didactică generală” și „didactica istorie” și stabilind filiația dintre ele¹⁷. Șt. Păun a insistat, de asemenea, și asupra evoluției principiilor, conceptelor și obiectivelor predării-învățării în general, la disciplina istorie în special, de la didactica tradițională, clasică, la cea modernă, novatoare¹⁸.

În cadrul didacticii generale se particularizează didacticile speciale ale diferitelor discipline de învățământ, cunoscute și sub numele de metodici ale predării disciplinelor. Autorul pare să nu accepte această sinonimie terminologică/a sferei de cuprindere teoretică și practică, amintind elemente de diferențiere. Dar acele diferențieri sunt interpret-

¹² Sanda Fătu, *Didactica chimiei*, Ed. Corint, București, 2002, 210 p.

¹³ Vezi *supra*, nota nr. 9.

¹⁴ C. Felezeu, *Metodica predării istoriei*, Ed. Presa universitară clujeană, Cluj-Napoca, 1998, 339 p.; o prezentare detaliată a lucrării la Dan Prodan, *Metodica și metodicile*, pp. 197-218, *passim*.

¹⁵ C. Felezeu, *Didactica istoriei*, pp. 487-527.

¹⁶ Vezi *supra*, nota nr. 9.

¹⁷ Șt. Păun, *op. cit.*, pp. 7-13.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 9-10.

abile, pe de o parte, minore în procesul analitico-aplicativ, pe de altă parte¹⁹. În schema de la p. 11 didactica istoriei ar fi trebuit inclusă în didactica generală, ultima fiind ramură a pedagogiei.

Ca element de noutate, Șt. Păun a prezentat lucrările de istorie a românilor, cu caracter științific-didactic, elaborate în spațiul românesc în secolul al XIX-lea²⁰. Aceștia li se adaugă preocupările pentru metodică predării-învățării istoriei în învățământul preuniversitar românesc, manifestate în secolul trecut²¹.

În următoarele două capitole autorul a prezentat obiectivele generale/de referință/ operaționale urmărite în predarea-învățarea istoriei²² și conținutul învățământului istoric preuniversitar²³. El a utilizat în acest sens documentele oficiale elaborate de MEC, experiența pedagogică și informațiile oferite de contribuțiile identice tematic editate anterior. Mult mai interesante sunt considerațiile autorului referitoare la *manualele de istorie „alternative”*, conținutul și raporturile lor cu instrumentele de lucru similare din țări europene vestice²⁴.

După prezentarea generală a principiilor și activităților didactice specifice predării istoriei în învățământul preuniversitar²⁵, Șt. Păun a insistat asupra „binomului educațional: profesorul și elevul”²⁶, formulă în care recunosc propria mea concepție despre subiectul în discuție. Autorul a realizat o „radiografie” completă a celor doi actanți în domeniul educației, subliniind atât elementele clasice ale rolurilor asumate, cât și noutățile intervenite la cumpăna secolelor XX-XXI. În concluzie, Șt. Păun a afirmat că „Succesul elevului în învățare depinde atât de strategiile adoptate de profesor în activitatea de predare și notare, cât și de strategia sa personală, care în esență este o deprindere realizată pe parcursul instruirii. Însușirea tehnicilor muncii intelectuale presupune inițierea elevilor în metode specifice de învățare în domeniul istoriei”²⁷.

Atingerea obiectivelor educaționale la istorie, stipulate de documentele oficiale ale MEC, se realizează prin asigurarea adecvată a concordanței formelor de organizare/desfășurare a activităților didactice²⁸, a

¹⁹ *Ibidem*, p. 8.

²⁰ *Ibidem*, pp. 16-17.

²¹ *Ibidem*, pp. 18-20.

²² *Ibidem*, pp. 24-50.

²³ *Ibidem*, pp. 51-60, 62-64.

²⁴ *Ibidem*, pp. 60-62, 64-67.

²⁵ *Ibidem*, pp. 68-86.

²⁶ *Ibidem*, pp. 87-98; a se vedea în acest context și reflecțiile lui Constantin Vitanos, *Didactica istoriei competențe manageriale ale profesorului. Câteva considerații*, în „SAI”, LXVII, 2002, București, Ed. Publistar, pp. 129-136.

²⁷ Șt. Păun, *op. cit.*, p. 98.

²⁸ *Ibidem*, pp. 105-114.

mijloacelor de învățământ²⁹ și a metodelor de instruire/autoinstruire semiactive/active³⁰ utilizate în predarea-învățarea istoriei. Aceste elemente obligatorii ale procesului educațional conțin atât secvențe clasice cât și abordări moderne, specifice nivelului dezvoltării tehnologice a societății la începutul mileniului III: calculatorul electronic³¹, internetul, CD, dischete și casete cu tematică istorică (științifică și didactică).

Comensurarea didactică a cunoștințelor dobândite de elevi la disciplina istorie se realizează prin autoevaluarea și evaluarea nivelului de pregătire atins de educabili pe traiectul școlar. Șt. Păun a formulat considerații generale și a prezentat metodele de evaluare a gradului de pregătire a elevilor. A insistat asupra *testelor scrise* cu diferite categorii de itemi, acestea fiind utilizate și la examenele naționale de capacitate sau de bacalaureat, la disciplina istorie³².

În ultimul capitol al contribuției sale, Șt. Păun analizează un segment important al logisticii didactice, și anume *planificarea* anuală și semestrială a conținuturilor la disciplina istorie³³. După ce a prezentat aspectele teoretice ale acestei probleme, autorul a realizat extensiile concrete ale planificării calendaristice a lecțiilor de istorie la clasele a V-a – a XII-a³⁴. Este curios faptul că lipsește proiectarea didactică la Istoria Românilor pentru clasa a IV-a, știut fiind că în această clasă primară se fixează primele cărămizi la temelia cunoștințelor și educației istorice a elevilor.

Planificările propuse de Șt. Păun sunt o intersecție între proiectările cuprinzând activități de predare-învățare/de evaluare comasată la sfârșit de semestru (din 2000/2001) și cele fundamentate pe *unitățile de învățare* din (2001-2002). Planificările sunt realizate la 2 ore pe săptămână alocate istoriei în planul-cadru elaborat de MEC. Autorul nu definește sintagma „unitate de învățare” și nu explică rolul lor în planificarea calendaristică a materiei la istorie, deși proiectările didactice sunt realizate pe baza acestei cerințe de organizare. Tabelele proiective sunt incomplete, neoferind toate datele despre o planificare deplină a conținuturilor învățării.

În completarea planificărilor prezentate de Șt. Păun, propun ca proiectarea pe unități de învățare la istorie să se realizeze în *două etape*, interconținuate între ele. În *prima etapă*, materia de studiat se planifică anual pe unități de învățare și repere temporale bine precizate, într-un

²⁹ *Ibidem*, pp. 99-104.

³⁰ *Ibidem*, pp. 105-163.

³¹ *Ibidem*, pp. 110-111.

³² *Ibidem*, pp. 172-175.

³³ *Ibidem*, pp. 178-220.

³⁴ *Ibidem*, pp. 180-220.

tabel introductiv al proiectării cu următoarea rubricăție: 1. Număr curent; 2. Unitatea de învățare... (în succesiunea logică-cronologică; 3. Obiective de referință/specifice unității de învățare respective, prin simboluri literalo-cifrice); 4. Număr de ore alocate respectivei unități de învățare; 5. Săptămânile din anul școlar în care se studiază acea unitate de învățare; 6. Observații.

În a doua etapă se realizează proiectarea unităților de învățare pe conținuturi ale învățării, în tabele-cuprins ale planificării cu următoarea rubricăție: 1. Număr curent; 2. Unitatea de învățare; 3. Conținuturile învățării/lecțiile cu detalieri; 4. Obiectivele operaționale specifice lecției; 5. Număr de ore alocate respectivei lecții; 6. Săptămâna în care se predă-se învață lecția; 7. Activități de învățare; 8. Resurse de timp, de loc, forme de organizare a clasei, a colectivului de elevi, material didactic utilizat etc.; 9. Forme/mijloace de evaluare; 10. Observații³⁵.

Contribuției lui Șt. Păun îi lipsește o bibliografie generală minimală, o persoană interesată putându-se orienta doar cu reperate bibliografice din notele fiecărui capitol și din cadrul subcapitolului „Preocupări pentru predarea-învățarea istoriei”³⁶. Fiind o lucrare cu finalități didactico-metodice clare, cu rol important în perfecționarea dascălilor de istorie, cred că ar fi fost necesar realizarea indicilor termenilor de specialitate utilizați în această contribuție, pentru mărirea sferei de utilizare profesională a acesteia.

În ciuda elementelor perfectibile pe care le-am punctat în paginile anterioare și care ar fi ușor de actualizat și de rezolvat în ediția a doua a lucrării, contribuția lui Șt. Păun este un *studiu valoros* cu deschideri practice ce completează benefic abordările teoretice moderne. Bine echilibrată prin conținut, prezentând în detaliu sau succint toate semnificațiile didacticii generale și ale didacticii speciale ale istoriei, oferind interesajilor diverse invitații la meditații teoretice și la aplicații practice în școală și în afara ei, stărnind curiozități științifice și lansând provocări profesionale dascălilor de istorie, contribuția lui Șt. Păun devine *indispensabilă* fiecărui cadru didactic de istorie care-și respectă propria persoană și meserie, școala ca instituție educativă-formativă, elevii și familia ca participanți activi la procesul instructiv-de învățământ. Reconsiderările și expunerile teoretice, extensiile practice pot fi aplicate la obiectivele generale/de referință/operaționale specifice predării-învățării istoriei pentru fiecare din clasele a IV-a – a XII-a.

³⁵ Dan Prodan, *Planificarea-proiectarea activităților didactice și învățarea la istorie în clasele a IV-a – a VIII-a*, în „Metor XXI”, anul V, nr. 3-4(16-17)/iulie-decembrie 2002, Botoșani, p. 12.

³⁶ Șt. Păun, *op. cit.*, pp. 18-20.

* * *

În perioada 8-9 noiembrie 2001 la Botoșani s-a desfășurat întâlnirea de lucru a inspectorilor de specialitate la disciplina istorie din întreaga țară cu reprezentanții MEC, SNEE, Facultății de Istorie din Iași³⁷. Prilej oportun pentru mine de a realiza un sondaj de opinie în rândurile participanților, cărora le-am adresat următoarele întrebări: 1. Ce lucrări de didactica/metodica istoriei s-au editat în ultimii ani în județul dvs.? 2. Ce contribuții de acest gen se difuzează și se utilizează în județul dvs.?

La prima întrebare răspunsurile au vizat cele cinci contribuții apărute între 1996-2001³⁸. La a doua interogație am primit răspunsuri ce mi-au permis să întocmesc următoarea diagramă de difuzare zonală a amintitelor contribuții: *Metodica*, prof. Gh. Tanasă de la Iași este cunoscută și utilizată în peste 30 de județe din Moldova, Muntenia, Transilvania, Maramureș, Crișana, Banat. Contribuția metodică a prof. Gh. I. Ioniță de la București este distribuită și utilizată în Muntenia, Mehedinți, Timiș, Vrancea. Lucrarea prof. Călin Felezeu de la Cluj este întrebuințată în județele din Trasilvania, Maramureș, Crișana, *Metodica* realizată de cadrele didactice din Craiova este difuzată și folosită în Oltenia, Muntenia, unele județe din Moldova și Transilvania. *Didactica Istoriei* a prof. Șt. Păun este popularizată și utilizată la nivel național, prin sistemul de distribuire în teritoriu al Editurii „Corint” din București³⁹.

History Didactics. Reconsiderations. Thoroughgoing Studies. New Contributions (Summary)

New speciality Romanian contributions have enriched the bibliography of the History Teaching/Didactics. I refer to the *History Teaching/Didactics* (Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2000, 527 p.) signed by the professor from Cluj, Călin Felezeu; and the *History Teaching/Didactics* (Ed. Corint, Bucharest, 2001, 220 p.) written by professor Ștefan Păun from Giurgiu.

Right from the beginning, the title invites us to reflection. If the similar works published between 1996 and 1999 have as a title *the History Teaching Methodology*, the two contributions mentioned earlier suggest an extantion of the theoretical and practical knowledge of the rhythmic organisation, the orientation of History teaching and learning from the

³⁷ Dan Prodan, *Întâlnirea de lucru a inspectorilor de specialitate – disciplina istorie la Botoșani*, în „Metor XXI”, anul IV, nr. 4(13)/octombrie-decembrie 2001, Botoșani, p. 4A.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

method to the didactic of the subject. These reconceptualisations have been boldly demonstrated, theoretically and practically, in the whole world during the last two decades. The new orientations had been accepted, assimilated and put into practice by the Romanian theorists and practitioners also, as an example being the two works mentioned above.

The *methodology* is considered to be, mainly, an applied pedagogy of the educational discipline dealing with the organization of the learning situations and the putting into practice of the specific methods; the more efficient teacher-student relationship. Starting from the specific of the discipline the finalities of the History teaching have in view the providing of the scientific content, the stimulation of critical thinking and the achievement of efficient methods of transmitting and learning of items, concepts and specific informations.

Călin Felezeu's contribution is the re-publishing of the same author's work from 1998 (History Teaching Methodology, Cluj, 339 p.). The 2000's edition is very little influenced by the curricular reorganization and the theoretical and practical reconsiderations that I have already mentioned about. The author did some surface changes (for example „didactic“ instead „methodology“) without reformulating the structure or the content of the work.

Ștefan Păun's work is more interesting, being influenced to a certain point by the new concepts and practices of the didactic. Classically structured, in the manner of a History methodology (from the introduction-the definition of the concepts to the planning of the historical contents), this contribution introduces the elements of theoretical and practical novelty: the definition of the didactic, the clear specification of the relation between didactic and methodic, the improving of the learning process and methods, the planning of contents on learning units.

Both works are perfectible and allow completion regarding: the general thematic bibliography, the thematic index, the presentation of the learning methods concerning critical thinking, the computerized teaching-learning and evaluation etc.